સૌરાષ્ટ્ર આસપાસ

વ્યક્તિ અને વ્યવસાયના રિસ્ક મેનેજમેન્ટનો આધાર સ્તંભ

અનિશ્ચિત યુગમાં વ્યક્તિ અને વ્યવસાય માટે વીમો ખર્ચ નહીં, જવાબદારી એક્વીસમી સદી વિકાસ, ટેક્નોલોજી અને તક્ની સાથે સાથે અનિશ્ચિતતાનો યુગ પણ છે. આજે જે જીવન સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત લાગે છે તે કાલે અચાનક પડકારો સામે ઊભું રહી શકે છે. બદલાતી જીવનશૈલી, વધતી મોંઘવારી, આરોગ્ય સંબંધિત જોખમો, કાનૂની જવાબદારીઓ અને ડિજિટલ ખતરાએ માનવીને વધુ સંવેદનશીલ બનાવી દીધો છે. આવા સમયમાં વીમાને માત્ર ખર્ચ કે બોજ તરીકે જોવું એ જોખમને આમંત્રણ આપવું સમાન છે. વાસ્તવમાં વીમો હવે વૈભવ નહીં, પરંતુ વ્યક્તિ, પરિવાર અને વ્યવસાયની સુરક્ષા માટેની જવાબદારી બની ગયો છે.ઘણીવાર એવું માનવામાં આવે છે કે યુવાન, સ્વસ્થ અને સારી આવક ધરાવતી વ્યક્તિને વીમાની ખાસ જરૂર નથી. પરંતુ જીવનની અનિશ્ચિતતાઓ ઉંમર કે આવક જોઈને આવતી નથી. અકસ્માત, ગંભીર બીમારી અથવા અચાનક આર્થિક આંચ કોઈને પણ અસર કરી શકે છે. આવી પરિસ્થિતિમાં માત્ર બચત પૂરતી સાબિત થતી નથી. યોગ્ય વીમા કવરેજ જ આર્થિક સ્થિરતા જાળવી શકે છે અને મુશ્કેલ સમયમાં પરિવારને સંભાળી શકે છે. વીમો વ્યક્તિગત સલામતી સાથે સાથે માનસિક શાંતિ પણ આપે છે.વ્યક્તિગત જીવન જેટલું જ વ્યવસાયિક ક્ષેત્ર પણ આજે અનેક જોખમોથી ઘેરાયેલું છે. ગુજરાત જેવા ઉદ્યોગપ્રધાન રાજ્યમાં બાંધકામ, MSME, નિકાસ, IT, કેમિકલ્સ અને એન્જિનિયરિંગ જેવા ક્ષેત્રો ઝડપથી વિકસી રહ્યા છે. વિકાસની સાથે જવાબદારીઓ અને જોખમો પણ વધી રહ્યા છે. કરાર, નાણાંકીય બાંધછોડ અને બજારની અનિશ્ચિતતા વચ્ચે વ્યવસાય ચલાવવો સરળ નથી. આવા સમયમાં આધુનિક વીમા ઉકેલો વ્યવસાય માટે સુરક્ષાનું કવચ બની ઊભરે છે.બેંક ગેરંટીના વિકલ્પ રૂપે વિકસેલા સ્યોરિટી બોન્ડ્સ વ્યવસાય માટે કાર્યકારી મૂડીને મુક્ત રાખવામાં મદદરૂપ થાય છે અને કોન્ટ્રાક્ટની વિશ્વસનીયતા વધારે છે. ખાસ કરીને બાંધકામ અને MSME ક્ષેત્ર માટે તે વિકાસને અટકાવ્યા વગર આગળ ધપાવવાનું સાધન બને છે. એ જ રીતે વૈશ્વિક સ્તરની હેલ્થ કવરેજ હવે માત્ર વૈભવ નથી. આંતરરાષ્ટ્રીય એક્સપોઝર ધરાવતા પરિવારો અને ઉચ્ચ આવકવાળા વર્ગ માટે વિશ્વના કોઈ પણ ખૂણે શ્રેષ્ઠ સારવારની સુવિધા મળવી એ સમજદાર આયોજનનો ભાગ બની ગયું છે.ગુજરાતનું અર્થતંત્ર મોટા ભાગે નિકાસ આધારિત હોવાથી ચુકવણીની અનિશ્ચિતતા એક મોટો પડકાર છે. ટ્રેડ ક્રેડિટ ઈન્સ્યોરન્સ ખરીદનારના ડિફોલ્ટથી રક્ષણ આપી રોકડ પ્રવાહને સ્થિર રાખે છે અને વેપાર વિસ્તરણ માટે આત્મવિશ્વાસ પૂરો પાડે છે. કાપડ, કેમિકલ્સ અને એન્જિનિયરિંગ ગુડ્સ જેવા ક્ષેત્રોમાં આ સુરક્ષા વ્યવસાયિક નિર્ણયો માટે આધારરૂપ બને છે.આ સાથે તૃતીય પક્ષના દાવાઓ, ઉત્પાદનની ખામીઓ અથવા વ્યવસાયિક નિર્ણયોથી ઊભી થતી જવાબદારીઓ પણ અવગણી શકાય તેવી નથી. લાયબિલિટી ઈન્સ્યોરન્સ આવા દાવાઓથી વ્યવસાય અને તેના નેતૃત્વને સુરક્ષિત રાખે છે. ડિરેક્ટરો અને અધિકારીઓ માટે નિર્ણય લેતા સમયે કાનૂની સુરક્ષા હોવી આજે અત્યંત જરૂરી બની ગઈ છે.ડિજિટલ યુગમાં જોખમો પણ ડિજિટલ બની ગયા છે. ડેટા ભંગ, રેન્સમવેર હુમલા અને ઓનલાઈન છેતરપિંડી હવે અપવાદ નહીં પરંતુ વાસ્તવિક ખતરો છે,̈ , ઈ-કોમર્સ અને નિકાસ ક્ષેત્રમાં કાર્યરત વ્યવસાયો માટે સાયબર સુરક્ષા વિના વ્યવસાયની સતતતા શક્ય નથી. તે જ રીતે આંતરિક છેતરપિંડી, કર્મચારીઓની ઉચાપત અથવા તૃતીય પક્ષ દ્વારા થતા નાણાંકીય ગુનાઓ સામે કોમર્શિયલ ક્રાઈમ ઈન્સ્યોરન્સ વ્યવસાયને મજબૂત આધાર આપે છે.જાહેર સૂચિમાં જવાની તૈયારી કરતા કોર્પોરેટ માટે IPO સંબંધિત જવાબદારીઓ પણ ગંભીર મુદ્દો છે. યોગ્ય વીમા કવરેજ કંપની અને ડિરેક્ટરોને કાનૂની જોખમોથી બચાવી નિર્ભય રીતે આગળ વધવાની શક્તિ આપે છે.આ તમામ પરિસ્થિતિઓ એક જ વાત સ્પષ્ટ કરે છે કે વીમો હવે વિકલ્પ નથી.

વેદની કેટલીક વ્યવહારુ શીખ

કરંટ ટોપિક

ઋગ્વેદ, સામવેદ, યજુર્વેદ અને અથર્વવેદ એ સૃષ્ટિના સૌ પ્રથમ ગ્રંથ છે. માનવ ઉત્ક્રાંતિના ઈતિહાસમાં સૌથી વધુ મહત્ત્વ ધરાવતો, સમાવેશીય, સાર્થક, પરિપક્વ અને સંપૂર્ણ ગ્રંથ-સમૂહ છે. આધ્યાત્મ અને ધર્મનું નિર્દેશન અહી બહુ સ્પષ્ટતાથી આલેખાયું છે. તે ઉપરાંત તેમાં જીવન વ્યવહાર, સામાજિક સમીકરણો, શાસ્ત્રીય ક્રિયાકાંડ, વિજ્ઞાન અને કળા જેવી બાબતોનો પણ સમાવેશ કરાયો છે. આમાંની કેટલીક વાતો આજના સંદર્ભમાં વધુ યથાર્થ અને સ્વીકૃત જણાય છે.

ચાર વેદ અને તેમાં એકત્રિત – સંકલિત કરાયેલી વાતોનો સમાવેશ એક લેખમાં ન થઈ શકે. છતાં પણ આજના સંદર્ભમાં કેટલીક વાતોનો ઉલ્લેખ કરવો ઈચ્છનીય છે. આ પ્રકારના પ્રયત્નથી, કદાચ, વેદ પ્રત્યેની જિજ્ઞાસા અને વિશ્વાસ વધી શકે. અહીં ચારેય વેદોને આપણે વેદ તરીકે જ જોઈશું.

વેદમાં દરેક દિશામાંથી કલ્યાણકારી વિચાર મળી રહે તેવી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે. વેદ હંમેશાં એવું ઈચ્છે છે કે બધાનું શુભ થાય, બધાં નિર્ભયતાને પામે. સમગ્ર સૃષ્ટિમાં સદાય સુખ અને શાંતિ પ્રવર્તમાન રહે. આ પ્રકારની સ્થિતિ માટે ચોક્કસ પ્રકારની માનસિકતા જરૂરી છે અને વેદમાં તે માટે પણ સૂચન કરાયાં છે.

વેદની એ પ્રકારની આજ્ઞા છે કે મન-વચન-કર્મથી એક સમાન કહી શકાય તેવા શુભ વિચાર બધાનાં મનમાં પ્રગટે અને સ્થાપિત થાય. જો સમાજના દરેક નાગરિકના મનમાં સમાન વિચાર, સમાન અગ્રતાક્રમ, સમાન મૂલ્યો સ્થાપિત હોય તો વિકાસ અને ઉન્નતી બધા માટે સરળ બને. તે ઉપરાંત તેનાથી સામાજિક સમરસતા જળવાઈ રહે.

વેદમાં એ પણ ઈચ્છા વ્યક્ત કરાઈ છે કે બધા એકબીજા પ્રત્યે મધુર, શિષ્ટ તથા 'ભલી' વાણીનું ઉચ્ચારણ કરે. એનો અર્થ એમ નહીં કે વાણી મીઠી બની શકે તે માટે અસત્યનો સહારો લઈ શકાય. વેદમાં સત્ય-કથનનું સૌથી વધુ મહત્ત્વ છે. જો સત્યની ભૂમિકા સચવાઈ જતી હોય તો પછી મીઠાશનો ઉમેરો કરી, ત્યારબાદ શિષ્ટાચાર યુક્ત ભલી વાણી બોલવી. જો આમ થાય તો બધાં જ પરસ્પર મિત્ર અને સુહૃદયી બની શકે. સામાજિક પરિપ્રેક્ષ્યમાં અંતે તો માનવીએ માનવ બનવાનું હોય છે, વેદનું આ અગત્યનું કથન છે.

માનસિક ક્ષમતાના વિકાસ પર વેદ જોર આપે છે. તેમાં એમ કહેવાયું છે કે માનવીમાં એટલો આત્મવિશ્વાસ હોવો જોઈએ કે પર્વત પણ ડગી જાય. વેદ ભાવનાશીલ થવાની પણ વાત કરે છે. વેદના સૂચન પ્રમાણે માનવીએ નિષ્ઠુર અને જડ ન બનવું જોઈએ. વેદમાં શારીરિક ક્ષમતાને પણ મહત્ત્વ અપાયું છે. વેદનું એક મહત્ત્વનું વિધાન છે કે સો વર્ષ જીવો અને ઉત્તમ કાર્ય કરો. આ માટે ઊભા થઈ અને આગળ વધવાની વાત કહેવાઈ છે. વ્યક્તિનું શરીર શસ્ત્ર-ખડગ જેવું દૃઢ બને તે માટે વેદમાં સૂચન કરાયાં છે. વેદ સદ્બુદ્ધિને પણ મહત્ત્વ આપે છે.

એક રીતે જોવાં જઈએ તો વેદમાં અસ્તિત્વના દરેક પ્રકારને મહત્ત્વ અપાયું છે અને તે બધાં માટે શુભકામના છે. અસ્તિત્વના દરેક સ્વરૂપ દ્વારા સૃષ્ટિના સંચાલનમાં હકારાત્મક ફાળો આપવાનું સૂચન છે. આ પ્રકારની પ્રક્રિયામાં ક્યારેક અડચણ પણ ઊભી થાય તો પણ તેનાથી વિચલિત નહીં થવાનું, ધીરજ જાળવી રાખવાની,

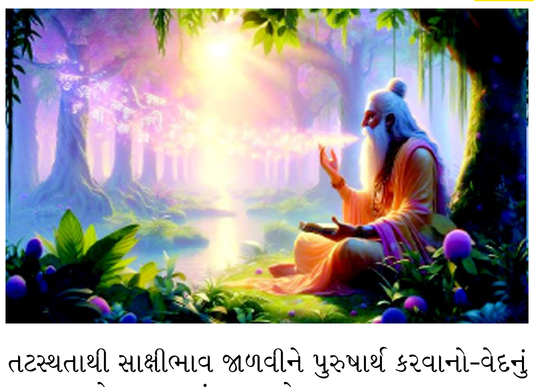

તટસ્થતાથી સાક્ષીભાવ જાળવીને પુરુષાર્થ કરવાનો-વેદનું આ પણ એક મહત્ત્વનું સૂચન છે.

વેદમાં રાષ્ટ્ર અને માતૃભૂમિને વફાદાર રહેવાની પણ વાત છે. અહીં કહેવાયું છે કે કુટુંબના ભલા માટે વ્યક્તિનો, ગામના ભલા માટે કુટુંબનો, રાજ્યના ભલા માટે ગામનો તથા રાષ્ટ્રના ભલા માટે રાજ્યનો ભોગ આપવા તૈયાર રહેવું જોઈએ. રાષ્ટ્ર પ્રત્યેના આ પ્રકારના ઉત્તરદાયિત્વ સાથે વેદમાં સામાજિક ઉત્તરદાયિત્વ માટે દાન કરવાનું, અપંગ, અસમર્થ કે વૃદ્ધોની સેવા કરવાનું, જરૂરિયાતમંદને મદદરૂપ થવાનું સૂચન પણ કરાયું છે.

વેદની સમજ પ્રમાણે દાન કરવાથી સંપત્તિ વધતી હોય છે. દાન ઉપરાંતના પ્રત્યેક સત્કર્મથી પણ ધન ઉપરાંત સંતાન અને સદ્બુદ્ધિ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે. વેદમાં વ્યવહાર માટે પણ ચોક્કસ સૂચનો કરવામાં આવેલાં છે. મિત્રતા હંમેશાં સમજુ, વિવેકી તેમજ ડાહ્યા માણસ સાથે કરવી.

સ્વાભાવિક છે કે વેદમાં ઈશ્વર-પ્રભુ પ્રત્યે શ્રદ્ધા રાખવાની પણ વાત હોય. વેદમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કર્મનું જેટલું મહત્ત્વ છે તેટલું જ મહત્ત્વ ઈશ્વર સ્મરણનું છે. અહી ખાસ કરીને સવારે અને સાંજે સાત્વિક ભાવ અને શ્રદ્ધા સાથે ઈશ્વરના સ્મરણનું અને ચોક્કસ ક્રિયાકાંડનું મહત્ત્વ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે.

અહી એમ પણ દર્શાવાયું છે કે પ્રભુ ભરણપોષણ કરનાર છે – યોગક્ષેમનું વહન ઈશ્વર કરે છે. તે ઈશ્વરના શરણે જવું બધાં માટે ઈચ્છનીય છે. વળી, સારા વિચારો માટે, સારા કાર્યોમાં પ્રેરણા મળે તે માટે, ઈશ્વર પ્રત્યેનો માર્ગ પ્રશસ્ત થાય તે માટે વેદમાં સત્સંગને પણ મહત્ત્વ અપાયું છે. વેદના સૂચન પ્રમાણે સત્સંગથી જ દરેક પ્રકારનું સુખ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.વેદમાં નારીને નારાયણી તરીકે સ્થાપિત કરાઈ છે. તેનું નિમિત્ત કર્મ ગૃહસ્થાશ્રમને સુનિયોજિત રીતે સકારાત્મકતાથી ચલાવવાનું છે અને તેથી તે કાર્ય તે કુશળતાથી કરે તે પ્રમાણે વેદ સૂચન કરે છે. ગૃહસ્થાશ્રમની સંતોષજનક સ્થિતિ માટે ધર્મનિષ્ઠ પુરુષાર્થ કરી ધન પ્રાપ્ત કરવાની પણ વાત છે.

ઉપનિષદ વેદના એક ભાગ સમાન છે. ઉપનિષદના જે ચાર મહા કથન ચાર ભિન્ન ભિન્ન વેદમાંથી લેવાયા છે. ઋગ્વેદમાંથી 'પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ', સામવેદમાંથી 'તત્ત્વમસિ', અથર્વવેદમાંથી 'અયમાત્મા બ્રહ્મ', તથા યજુર્વેદમાંથી 'અહમ્ બ્રહ્માસ્મિ'. આ ચાર મહાકથન જ વેદનું ઊંડાણ તથા તેનો વ્યાપ સમજવાં માટે પૂરતાં છે.

તેના ઉલ્લેખ વગર વેદની વાત ન થઈ શકે. આ ચાર કથનમાં સનાતનની સંસ્કૃતિની આધ્યાત્મિક સ્થિતિની ઉચ્ચ સ્થિતિ દર્શાવે છે. અગત્યની વાત એ છે કે વેદમાં જેમ આધ્યાત્મનું મહત્ત્વ સ્થાપિત થયું છે તેમ સુ-વ્યવહાર અને સુ-વ્યક્તિત્વ માટે પણ જોર અપાયું છે.

સફળતાના કર્તા

ગત અંકમાં સફળતા અને સિદ્ધિ માટે અધિષ્ઠાનની અનિવાર્યતાને સમજયા. હવે ભગવાન કૃષ્ણ સફળતાનું બીજું કારણ 'કર્તા' એટલે કે વ્યક્તિ પોતે કેવો હોવો જોઈએ તે બતાવે છે.સફળતા માટે સૌથી અગત્યની બાબત વ્યક્તિ કે માણસ પોતે છે. ગીતા તેને 'કર્તા' કહીને વર્ણવે છે. હા, વ્યક્તિની કે કર્તાની ઓળખ તેના વ્યક્તિત્વથી થાય છે. સિદ્ધિ માટે આ અતિ અનિવાર્ય તત્ત્વ છે. સફળતા અને સિદ્ધિ માટે માત્ર અધિષ્ઠાન, પ્રયત્ન કે સંજોગ પૂરતા નથી, પરંતુ મનુષ્યનું વ્યક્તિત્વ ઊંચું હોવું અનિવાર્ય છે. વ્યક્તિત્વ એ માત્ર બહારનો દેખાવ કે બોલવાની શૈલી નથી, પરંતુ મનની ઉન્નતિ, વિચારની શુદ્ધિ, વર્તનની શિસ્ત અને જીવનની મૂલ્યવ્યવસ્થા એ બધાનો સંગમ છે. કોઈ માણસ પાસે જ્ઞાન અને કુશળતા હોઈ શકે, પણ જો વ્યક્તિત્વમાં ઉદારતા, વિનમ્રતા અને સદ્ગુણોનો અભાવ હોય તો તેની સફળતા તાત્કાલિક હશે, લાંબાગાળાની નહીં.

વ્યક્તિત્વ ઊંચું થવા માટે સૌપ્રથમ જરૂરી છે સકારાત્મક દૃષ્ટિકોણ. જે વ્યક્તિ મુશ્કેલીમાં પણ અવસર શોધે છે, નિષ્ફળતા વચ્ચે પણ શીખવા જેવી બાબતો જુએ છે, તે જ સાચા અર્થમાં આગળ વધી શકે છે. બીજું મહત્ત્વનું તત્ત્વ છે ઈમાનદારી અને વિશ્વાસ. ઈમાનદાર માણસ ભલે થોડી વાર માટે પાછળ રહી જાય, પરંતુ લાંબા ગાળે તેને સમાજનો વિશ્વાસ અને માન પ્રાપ્ત થાય છે. વળી વિશ્વાસ તેને સફળતાના લાંબા પંથ સુધી દોરી જાય છે.

તદુપરાંત સફળતા માટે વ્યક્તિત્વમાં શિસ્ત, સમયની કદર અને મહેનત પણ હોવી જરૂરી છે. આ બધું હોવા છતાં જો સ્વભાવમાં વિનય અને કરુણા ન હોય તો સિદ્ધિ અધૂરી રહી જાય છે. મહાન વિજ્ઞાની, નેતા અથવા સંતોના જીવનમાં આપણે જોઈએ છીએ કે તેમની મહાનતાનું મૂળ તેમના જ્ઞાનમાં નહોતું, પરંતુ તેમના વ્યક્તિત્વની ઉંચાઈમાં હતું. ગાંધીજીનું વ્યક્તિત્વ વિશ્વને પ્રેરણા આપે છે કારણ કે તેમાં સત્ય, અહિંસા અને કરુણાનો સંગમ હતો. તેમની પાસે સૈન્ય શક્તિ કે રાજકીય પદ ન હતું, છતાં તેમના વ્યક્તિત્વમાં રહેલા સત્ય, અહિંસા અને સાદગીના તત્ત્વોએ સમગ્ર રાષ્ટ્રને એક સૂત્રમાં બાંધી દીધું.એક સામાન્ય વકીલથી લઈને 'રાષ્ટ્રપિતા' બનવાનો યાત્રાપથ માત્ર તેમના વિચારોના જોરથી નહોતું, પરંતુ તેમની ઊંચી માનવતા અને નિર્મળ વ્યક્તિત્વથી શક્ય બન્યું. તેઓ પોતાના જીવનમાં જે આદર્શ અપનાવતા, એ જ આદર્શોનો ઉપદેશ આપતા, એટલે લોકોમાં તેમની વાણી પ્રેરક બની શકી.પરંતુ વ્યક્તિત્વ ઊંચું કરવા માટે માનવને સતત આત્મચિંતન કરવું પડે છે. પોતાના દોષોને સ્વીકારીને સુધારવા, બીજાના સદ્ગુણોને અપનાવવા અને પોતાના વિચારને સતત શુદ્ધ બનાવવા પ્રયત્ન કરવો પડે છે. માત્ર ભૌતિક સિદ્ધિ જીવનને મહાન નથી બનાવતી; મહાનતા ત્યારે જ મળે છે જ્યારે સમગ્ર વ્યક્તિત્વ ઉન્નત બને છે.

પ્રમુખ સ્વામી મહારાજ ઘણીવાર કહેતા કે સફળતા અને સિદ્ધિનું સાચું મૂળ ભૌતિક સંપત્તિ કે બાહ્ય ગૌરવમાં નથી, પરંતુ ઊંચા વ્યક્તિત્વમાં છે. જે મનુષ્યનું વ્યક્તિત્વ ઊંચું હોય છે, તે જ્યાં જાય ત્યાં પ્રેરણા જગાવે છે, વિશ્વાસ આપે છે અને પોતાની સફળતાથી સાથે બીજાને પણ ઊંચો ઉઠાવવાની શક્તિ ધરાવે છે.

સ્વામી વિવેકાનંદજી અમેરિકા ગયા અને વિશ્વધર્મ પરિષદમાં ભાષણ આપ્યું, ત્યારે તેમણે 'સિસ્ટર્સ એન્ડ બ્રધર્સ ઓફ અમેરિકા' શબ્દોથી શરૂઆત કરી.

ખાદ્યતેલ ઉદ્યોગ માટે બજેટમાં નવા પગલાંનો અભાવ

વિશેષ

કેન્દ્રના નાણાંપ્રદાને બજેટમાં ખાદ્યતેલો તથા તેલિબિંયાંની બજાર તથા ઉદ્યોગ માટે કોઈ વિશેષ પગલાં ભર્યા નથી. જોકે નાળિયેરનું ઉત્પાદન દેશમાં વધારવા માટે નાણાંપ્રધાને વિવિધ પગલાઓ જાહેર કરતાં દક્ષિણ ભારતના નાળિયેર ઉત્પાદકો તથા કોપરેલ બનાવતા ઉદ્યોગમાં આના પગલે પ્રોત્સાહક પ્રતિસાદ મળી રહ્યાના સમાચાર મળ્યા હતા. દેશમાં નાળિયેર ઉપરાંત કાજુ, કોકો, અખરોટ વિ.નું ઉત્પાદનન વધારવા બજેટમાં પ્રોત્સાહક પગલાં રજૂ કરાયા હોવાનું કૃષી બજારના જાણકારો જણાવી રહ્યા હતા. દરમિયાન, બજેટ પૂર્વે સરકારે દેશમાં આયાત થતા વિવિધ ખાદ્યતેલોની ઈમ્પોર્ટ ડયુટી ગણવા બેન્ચમાર્ક તરીકે વપરાતી ટેરીફ વેલ્યુમાં ફેરફારો કરતાં આયાતી ખાદ્યતેલોની ઈફેકટીવ ઈમ્પોર્ટ ડયુટીમાં ફેરફાર થયા હોવાનું બજારના જાણકારો જણાવી રહ્યા હતા. આવી ટેરીફ વેલ્યુ ક્રૂડ પામ ઓઈલ સીપીઓમાં ૧૦૭૫ ડોલરથી ઘટાડી સરકારે ૧૦૬૭ ડોલર ટનદીઠ કરી હતી જ્યારે આરબીડી પામ ઓઈલની આવી ટેરીફ વેલ્યુ ૧૧૭૩ વાળી વધી ૧૧૮૬ ડોલર કરાઈ છે. આના પગલે આયાતી પામતેલની ઈફેકટીવ ઈમ્પોર્ટ ડયુટીમાં ઘટાડો થયો છે જ્યારે આયાતી સોયાતેલની ઈફેકટીવ ઈમ્પોર્ટ ડયુટીમાં વૃદ્ધી થઈ હોવાનું બજારના જાણકારો જણાવી રહ્યા હતા. દરમિયાન, મલેશિયાથી પામતેલની નિકાસ જાન્યુઆરીમાં ૧૭થી ૧૮ ટકા વધી હોવાના વાવડ મળ્યા હતા.

ભારતમાં આયાતી ખાદ્યતેલો પરનો આધાર વધ્યો છે તથા તેની ટકાવારી વધી આશરે૬૦ ટકા થઈ છે. ભારતમાં વિવિધ ખાદ્યતેલોની કુલ વાર્ષિક માગ સરેરાશ ૨૬૦થી ૨૬૫ લાખ ટન જેટલી રહે છે ત્યારે સામે ઘરઆંગણે ઉત્પાદન માત્ર ૧૧૦થી ૧૧૫ લાખ ટન રહેતાં આયાત પર આધાર વધ્યો હોવાનું સોલવન્ટ એક્સ્ટ્રેકટર્સ એસોસીએશન ઓફ ઈન્ડિયાએ જણાવ્યું હતું. ઘરઆંગણે ઉત્પાદન વધારવા બજેટમાં કોઈ વિશેષ પગલાં જોવા મળ્યા નથી. દેશને આ ક્ષેત્રે આત્મનિર્ભર કરવાના પગલાં ગેરહાજર રહ્યા છે. ઈમ્પોર્ટ ડયુટીના દરોમાં કોઈ ફેરફારો કરાયા નથી. દરમિયાન, ભારત તથા નેપાળ વચ્ચે થયેલા કરારના પગલે નેપાળથી ભારતમાં ડયુટી-ફ્રી ધોરણે વિવિધ ખાદ્યતેલોની ઈમ્પોર્ટ હાલ વધી છે તથા આવી આયાતને કાબુમાં રાખવા માટે બજેટમાં કોઈ લક્ષ રાખવામાં આવ્યું નથી.

ખાદ્યતેલો ઉપરાંત કઠોળની ઈમ્પોર્ટ પર આધાર ઘટાડવો પણ જરૂરી છે. ૮૦ લાખ ટન દાળ કઠોળની આયાત આફ્રિકા, ઓસ્ટ્રેલિયા, કેનેડા, યુરોપ વિ. ખાતેથી ભારતમાં થાય છે. રેશનમાં મોટા પ્રમાણમાં અનાજ આપવામાં આવે છે પરંતુ તેના બદલે ડાયરેકટ બેનીફીટ ટ્રાન્સફર જનધન ખાતા મારફત કરવામાં આવે તો સ રકારને પોતાને મોટી રાહત થઈ શકે તેમ છે તથા સરકાર પરનો નાહકનો બોજ ઘટાડી શકાય તેમ છે મલ્ટીનેશનલ મોટી કંપનીઓને લાભ થાય એવી સરકારની નીતિ છાશવારેબદલાતી જોવા મળી છે એવી ચર્ચા પણ દેશના કૃષી બજારોમાં થતી રહી છે. ૬૦ લાખ કરોડનું ટર્નઓવર તથા મોટી ટેક્સ રેવેન્યુ મેળવી આપતા તથા લાખોને રોજગાર આપતા વેપારી સમાજની ઉપેક્ષા બજેટમાં જણાઈ છે.

ડોલરના સામ્રાજ્યનો સૂર્ય અસ્તાચલે

આસપાસ ચોપાસ
સુરેશ ભટ્ટ

ડોલરનો ઉદય અને સંભવિત અસ્ત એટલે વૈશ્વિક અર્થતંત્રની બદલાતી દિશા. પશ્ચિમમાં અમેરિકાનો સૂર્ય આદમી રહ્યો છે બીજી બાજુ પૂર્વ દિશાએ ભારતનો સૂર્યોદય થઈ રહ્યો છે.

વીસમી સદીના મધ્યકાળથી અમેરિકન ડોલર વૈશ્વિક અર્થતંત્રનો કેન્દ્રબિંદુ રહ્યો છે. દ્વિતીય વિશ્વયુદ્ધ બાદ સ્થાપિત થયેલી બ્રેટન વુડ્સ વ્યવસ્થાએ ડોલરને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અને નાણાકીય વ્યવહારની મુખ્ય કરન્સી બનાવી. અમેરિકાની મજબૂત અર્થવ્યવસ્થા, રાજકીય સ્થિરતા અને વૈશ્વિક પ્રભાવને કારણે ડોલર પર વિશ્વનો વિશ્વાસ સતત વધતો ગયો. તેલથી લઈને સોનાં સુધી, મોટા ભાગના આંતરરાષ્ટ્રીય સોદા ડોલરમાં જ થવા લાગ્યા અને ધીમે ધીમે ડોલર વૈશ્વિક રિઝર્વ કરન્સી તરીકે સ્થાપિત થયો.

ડોલરના ઉદય પાછળ માત્ર આર્થિક શક્તિ જ નહી પરંતુ રાજકીય અને સૈન્ય પ્રભાવ પણ જવાબદાર રહ્યા. અમેરિકાની આગેવાની હેઠળનું વૈશ્વિક વ્યવસ્થાપન, આંતરરાષ્ટ્રીય નાણાં સંસ્થાઓમાં તેનું પ્રભુત્વ અને ડોલર આધારિત નાણાકીય સિસ્ટમને કારણે અનેક દેશો માટે ડોલર અનિવાર્ય બની ગયો. વિકાસશીલ દેશોએ પોતાના વિદેશી મુદ્રા ભંડાર ડોલરમાં રાખ્યા, જ્યારે બહુરાષ્ટ્રીય કંપનીઓએ પણ ડોલરને વ્યવહારની ભાષા બનાવી.

પરંતુ એકવીસમી સદીમાં પરિસ્થિતિ બદલાતી દેખાઈ રહી છે. ચીન, રશિયા અને અન્ય ઉદયમાન અર્થતંત્રો ડોલર પરની નિર્ભરતા ઘટાડવાનો પ્રયાસ કરી રહ્યા છે. દ્વિપક્ષીય વેપારમાં સ્થાનિક કરન્સીનો ઉપયોગ, ડિજિટલ કરન્સીનો વિકાસ અને વૈકલ્પિક ચુકવણી વ્યવસ્થાઓ ડોલરના પ્રભાવને પડકાર આપી રહી છે. ઉપરાંત, અમેરિકાના વધતા જાહેર દેવું, વારંવાર થતા આર્થિક સંકટો અને પ્રતિબંધો દ્વારા ડોલરને રાજકીય હથિયાર તરીકે ઉપયોગમાં લેવાની નીતિએ પણ અનેક દેશોમાં અસંતોષ ઊભો કર્યો છે.

ડોલરનો અસ્ત તરત જ થશે તેવી વાત નથી, પરંતુ તેની અખંડિત સત્તા હવે પ્રશ્નચિહ્ન હેઠળ આવી છે. ભવિષ્યમાં બહુધ્રુવીય કરન્સી વ્યવસ્થા વિકસે તેવી શક્યતા છે, જેમાં ડોલર સાથે યુરો, યુઆન અને અન્ય કરન્સીઓનું મહત્વ વધશે. આ બદલાવ ધીમો અને ક્રમશઃ હશે, પરંતુ તે વૈશ્વિક અર્થતંત્રને વધુ સંતુલિત બનાવી શકે છે.

આ રીતે ડોલરનો ઉદય એક ઐતિહાસિક જરૂરિયાત હતો, જ્યારે તેનો સંભવિત અસ્ત વૈશ્વિક શક્તિના સંતુલનમાં થતા ફેરફારનું પ્રતિબિંબ છે. ડોલર રહેશે, પરંતુ કદાચ હવે એકમાત્ર અપ્રતિમ શાસક નહીં.

વિશ્વના આર્થિક ઈતિહાસમાં આપણે એક એવા વળાંક પર ઊભા છીએ જ્યાં સત્તાના પરંપરાગત કેન્દ્રો ધીમે ધીમે ખસતા દેખાય છે. દાયકાઓથી વૈશ્વિક અર્થતંત્ર પર અપ્રતિમ વર્ચસ્વ ધરાવતો અમેરિકન ડોલર હવે અડગ નથી રહ્યો. આ પરિવર્તનના કેન્દ્રમાં ભારત ઉભરી રહ્યું છે. યુવા વસ્તી, ટેકનોલોજી પ્રત્યેનો આત્મવિશ્વાસ, મજબૂત લોકશાહી અને સ્વદેશી આર્થિક મોડલના આધારે ભારત હવે માત્ર અનુયાયી દેશ નથી રહ્યો, પરંતુ નવા વૈશ્વિક આર્થિક ક્રમનો આકાર આપતો મુખ્ય ખેલાડી બની રહ્યો છે.

બ્રિક્સ સંગઠન આ બદલાવનું સૌથી શક્તિશાળી પ્રતીક બની રહ્યું છે. બ્રાઝિલ, રશિયા, ભારત, ચીન અને દક્ષિણ આફ્રિકાથી શરૂ થયેલું આ મંચ આજે યુએઈ, સાઉદી અરેબિયા જેવા શક્તિશાળી દેશોના જોડાણથી વધુ મજબૂત બન્યું છે. આ દેશો કોઈના વિરોધમાં નહીં, પરંતુ પોતાની આર્થિક સ્વતંત્રતા અને લોકકલ્યાણ માટે ભેગા થયા છે. પશ્ચિમી દેશોની જેમ પ્રતિબંધો, દબાણ અને આર્થિક હથિયારોનો ઉપયોગ કરીને પોતાનું વર્ચસ્વ સ્થાપિત કરવાની અહીં કોઈ મનોભાવના નથી. અહીં વાત છે સહકારની, સમાનતાની અને બહુધ્રુવીય વિશ્વ રચવાની.

આ સમગ્ર પરિવર્તનનું કેન્દ્રબિંદુ છે ડિજિટલ કરન્સી નેટવર્ક. ખાસ કરીને ભારતની ઈ-રૂપી. રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા દ્વારા જારી કરાયેલ આ સેન્ટ્રલ બેન્ક ડિજિટલ કરન્સી માત્ર નાણાંનો ડિજિટલ સ્વરૂપ નથી, પરંતુ એક સંપૂર્ણ આર્થિક વિચારધારા છે. ડિસેમ્બર ૨૦૨૨માં શરૂ થયેલી ઈ-રૂપી આજે પણ પાઈલટ તબક્કામાં છે, પરંતુ તેની ક્ષમતાઓ જોઈને સ્પષ્ટ થાય છે કે ભવિષ્યમાં તે ભારતની આર્થિક રીઢ બની શકે છે.

ઈ-રૂપીની સૌથી મોટી તાકાત એ છે કે તે મધ્યસ્થોને દૂર કરે છે. સીધો, સુરક્ષિત અને તત્કાળ વ્યવહાર શક્ય બને છે. એનએફસી ટેકનોલોજી દ્વારા ઈન્ટરનેટ વગર પણ લેવડદેવડ શક્ય છે, જે ભારત જેવા વિશાળ અને વિવિધ દેશ માટે ક્રાંતિકારી સાબિત થઈ શકે છે. ગામડાં, અંતરિયાળ વિસ્તારો અને સામાન્ય નાગરિકો માટે આ નાણાકીય સમાવેશનું શક્તિશાળી સાધન છે. સરકારી સબસિડી અને કલ્યાણકારી યોજનાઓ સીધી લાભાર્થી સુધી પહોંચે છે, જેના કારણે ભ્રષ્ટાચાર અને લીકેજ પર અસરકારક અંકુશ આવી શકે છે.

ઈ-રૂપીનું યુપીઆઈ અને ડિજિટલ વોલેટ્સ સાથેનું સંકલન ભારતની ફિનટેક શક્તિને નવી ઊંચાઈ આપે છે. આજે જ કરોડો લોકો ડિજિટલ ચુકવણીનો ઉપયોગ કરે છે અને આ મોડલને દુનિયાના અનેક દેશો આશ્ચર્યથી જોઈ રહ્યા છે. પશ્ચિમી વિશ્વ માટે ભારત હવે માત્ર સસ્તું બજાર નથી, પરંતુ એક નવું વિચાર કેન્દ્ર બની રહ્યું છે.

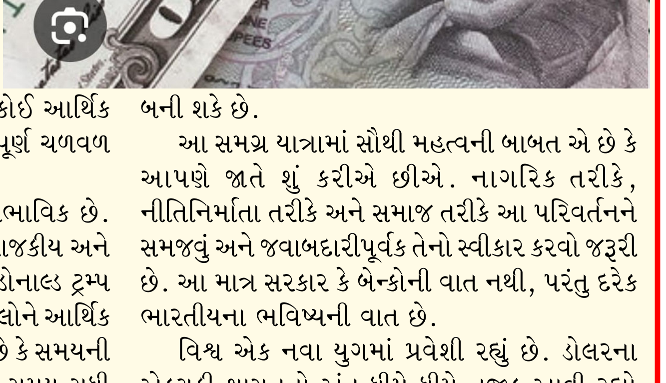

આ સંદર્ભમાં બ્રિક્સ માટે ઈ-રૂપીની ભૂમિકા અત્યંત મહત્વની બનવાની છે. જો બ્રિક્સ દેશોની સેન્ટ્રલ બેન્ક ડિજિટલ કરન્સીઓ એકબીજા સાથે જોડાય, તો ક્રોસ બોર્ડર વેપાર સેકન્ડોમાં શક્ય બનશે. સ્વિફ્ટ જેવી અમેરિકી પ્રભાવિત વ્યવસ્થાઓ પરની નિર્ભરતા ઘટશે. ડોલરની ફરજિયાત જરૂરિયાત તૂટશે અને દેશો પોતાની કરન્સી પર આધાર રાખીને વેપાર કરી શકશે. આ કોઈ આર્થિક યુદ્ધ નથી, પરંતુ આર્થિક સ્વતંત્રતાની શાંતિપૂર્ણ ચળવળ છે.

આ પરિવર્તનથી અમેરિકામાં ચિંતા સ્વાભાવિક છે. ડોલરનું વર્ચસ્વ માત્ર નાણાકીય નથી, પરંતુ રાજકીય અને વ્યૂહાત્મક શક્તિનું સાધન રહ્યું છે. તેથી જ ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પ જેવા નેતાઓ બ્રિક્સ અને ડિજિટલ કરન્સી પહેલોને આર્થિક પડકાર તરીકે જુએ છે. પરંતુ ઈતિહાસ સાક્ષી છે કે સમયની ધારા સામે કોઈ એકલવાયું સામ્રાજ્ય લાંબા સમય સુધી ટકી શકતું નથી.

ભારત માટે આ તક માત્ર વૈશ્વિક પ્રતિષ્ઠાની નથી, પરંતુ આંતરિક સમૃદ્ધિની પણ છે. જો ઈ-રૂપી અને બ્રિક્સ નેટવર્ક સફળતાપૂર્વક અમલમાં આવે, તો ભારતનું અર્થતંત્ર આગામી દાયકાઓમાં અનેકગણું વધી શકે છે. ચાર ટ્રિલિયન ડોલરની અર્થવ્યવસ્થાથી પંદર ટ્રિલિયન ડોલરની દિશામાં આગળ વધવું અશક્ય નથી. ભારત વિશ્વનું સૌથી મોટું ઉપભોક્તા કેન્દ્ર બની શકે છે અને સાથે સાથે ઉત્પાદન, નવીનતા અને ટેકનોલોજીનું હબ બની શકે છે.

આ સમગ્ર યાત્રામાં સૌથી મહત્વની બાબત એ છે કે આપણે જાતે શું કરીએ છીએ. નાગરિક તરીકે, નીતિનિર્માતા તરીકે અને સમાજ તરીકે આ પરિવર્તનને સમજવું અને જવાબદારીપૂર્વક તેનો સ્વીકાર કરવો જરૂરી છે. આ માત્ર સરકાર કે બેન્કોની વાત નથી, પરંતુ દરેક ભારતીયના ભવિષ્યની વાત છે.

વિશ્વ એક નવા યુગમાં પ્રવેશી રહ્યું છે. ડોલરના એકચક્રી શાસનનો અંત ધીમે ધીમે નજીક આવી રહ્યો છે. અને આ નવા યુગમાં ભારત માત્ર દર્શક નથી, પરંતુ દિશા દર્શાવનાર બની રહ્યું છે. જય ભારત, જય ભારતના લોકો.